

An Analysis of Textual Cohesion Elements in the Persian Translation of the Play *Al-Husayn Shahidan* by Abd al-Rahman al-Sharqawi

Reyhaneh

Mollazadeh*

Corresponding Author, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature, Alzahra University, Tehran, Iran; r.molazadeh@alzahra.ac.ir

Shaqayeq

Alimohammadi

Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature, Alzahra University, Tehran, Iran; sh.alimohammadi.student.alzahra@gmail.com

Abstract

This study analyzes textual cohesion in the Persian translation of *Al-Husayn Shahidan* by Abd al-Rahman al-Sharqawi based on Halliday and Hasan's theory of textual cohesion. The theory, proposed by Halliday and Hasan in their book *Cohesion in English* (1976), constitutes one of the important foundations of functional linguistics for examining the semantic connectedness of texts. The present study aims to identify and analyze patterns of lexical cohesion, grammatical cohesion, and semantic continuity in the Persian translation of the play. The research adopts a qualitative content-analysis approach, and samples from different sections of the translation are examined based on Halliday and Hasan's theoretical framework. The findings show that the translators have employed extratextual reference (16.7%), deliberate ellipsis (9.7%), and repetition (12.5%) to maintain the semantic continuity of the work. The repetition of key lexical items such as "blood," "sorrow," and "flag" plays a central role in conveying Ashura-related concepts, while carefully managed ellipsis contributes to the fluency of the translated text. The relatively high frequency of antonymy and extratextual reference (16.7%) can be attributed to the ideological nature of the text and its frequent reliance on historical presuppositions.

Keywords: translation criticism, *Al-Husayn Shahidan*, Abd al-Rahman al-Sharqawi, textual cohesion, Halliday and Hasan's theory

Cite this paper as follows: Mollazadeh, R., & Alimohammadi, S. (2026). An analysis of text cohesion elements in the Persian translation of the play *Al-Husayn Shahidan* by Abd al-Rahman al-Sharqawi. *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 16(34), 161-183. <https://doi.org/10.22054/rctall.2026.92018.1841>

Received: 21 March 2026 ■ Revised: 25 August 2026 ■ Accepted: 21 July 2026

Translation Researches in the Arabic Language and Literature is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Introduction

Drama, as one of the oldest literary forms, has evolved from ancient Greece to the contemporary era. With the advent of Islam, a branch known as “Islamic religious drama” emerged, representing concepts such as martyrdom, justice, and the afterlife (Ansari & Fasihi Ramandi, 2021, p. 49). Among such works, Abd al-Rahman al-Sharqawi, an Egyptian Sunni writer, presents an artistic representation of the Ashura event in his famous play *Al-Husayn Shahidan* (1969) from a historical-literary perspective. The play, written in six acts, depicts the events of Ashura, the captivity of the Prophet’s household, and their aftermath. While adhering to historical sources, al-Sharqawi employs poetic and revolutionary language to highlight resistance and portrays the event not merely as a reflection of the past, but also as a response to contemporary challenges and the necessity of struggling for justice.

Given the linguistic and semantic complexities of this work, its Persian translation, titled *Khun-e Khoda (Blood of God)*, translated by Hojjatollah Fasanqari and Maryam Tavakoli Sani (2018), faces numerous challenges. Since language is considered “a semiotic system with multiple layers” (Monshizadeh & Ishani, 2021, p. 20), analyzing its textual cohesion based on Halliday and Hasan’s theory, which defines cohesion as “the distinguishing semantic relations of a text” (Nemati Qazvini & Ishani, 2015, p. 126), can illuminate the challenges involved in translation. Within Halliday and Hasan’s framework (1976), cohesion refers to the non-structural relations that link elements of a text together, including grammatical devices such as reference, substitution, and ellipsis, as well as lexical devices such as repetition, synonymy, hyponymy, and antonymy. The present study seeks to identify the most frequent grammatical and lexical cohesive devices in the Persian translation, examine the extent to which the translators have recreated the cohesion of the source text, and investigate the main challenges involved in transferring textual cohesion.

Literature Review

Several studies have analyzed textual cohesion and related features in the criticism of religious and literary translations. Ansari et al. (2022) examined verisimilitude in contemporary Ashura plays. Amjadian (2021) analyzed the themes of *Al-Husayn Tha’iran wa Shahidan*. Fasanqari and Tavakoli Sani (2018) studied elements of resistance literature in *Al-Husayn Shahidan*. However, no previous research has analyzed the Persian translation of this play using Halliday and Hasan’s cohesion model. Therefore, the present study is novel in terms of both its subject, namely the analysis of an Ashura play translation, and its theoretical framework, namely Halliday and Hasan’s systemic functional approach.

Methodology

This qualitative research is based on content analysis. Samples from different sections of the Persian translation titled *Khun-e Khoda*, translated by Hojjatollah Fasanqari and Maryam Tavakoli Sani and published by Ma’aref Publications in 2018, were compared with the original Arabic text (al-Sharqawi, 1969) based on Halliday and Hasan’s cohesion framework (1976). The analysis focused on non-structural cohesion, including grammatical cohesion, represented by reference, substitution, and ellipsis, and lexical cohesion, represented by repetition, synonymy, hyponymy, and antonymy.

Findings

The analysis revealed that lexical cohesion predominates over grammatical cohesion in the Persian translation, with the repetition of key Ashura-related terms, such as “blood,” “martyrdom,” and “sorrow,” playing a central role in reinforcing the emotional and ideological intensity of the text. Among the grammatical cohesive devices, reference was the most frequent, often requiring explicit additions in Persian to resolve ambiguities arising from the Arabic pronominal system, whereas substitution was the least frequently used device. Ellipsis was handled flexibly: it was preserved in clear contexts but made explicit where ambiguity threatened the comprehensibility of the text.

Lexical strategies such as synonymy and antonymy effectively conveyed moral contrasts and enriched the translated text, whereas hyponymy appeared only sparingly. The translators faced three main challenges in transferring textual cohesion. The first concerned the management of Arabic pronominal references, which sometimes required explicit additions in Persian to clarify referents. The second involved retaining emphatic particles and taboo expressions while maintaining the cohesive and semantic functions of the source text. The third concerned the reconstruction of elliptical structures without compromising clarity and textual fluency.

The findings further indicate that the translators successfully recreated the cohesion of the source text through the combined use of grammatical and lexical cohesive devices. Repetition and reference emerged as the primary cohesive forces, contributing to the maintenance of semantic continuity throughout the translated text. At the same time, synonymy, antonymy, hyponymy, substitution, and ellipsis contributed to the establishment of connections among different textual elements and helped preserve the semantic and ideological dimensions of the original work.

Conclusion

The Persian translation *Khun-e Khoda* successfully maintains the structural and semantic cohesion of the original *Al-Husayn Shahidan*. The targeted use of reference, particularly in establishing character identities, lexical repetition, especially in reinforcing key concepts such as blood and uprising, antonymy in highlighting ideological oppositions, and artistic ellipsis ensures internal coherence and effectively transfers the emotional, cultural, and religious load of the source text. The findings demonstrate that the translators have employed cohesive devices not merely as linguistic mechanisms for connecting textual elements, but also as resources for preserving the thematic and ideological relationships underlying the original work.

Nevertheless, the translation challenges arising from linguistic differences, particularly the Arabic pronominal system, as well as the need to reconstruct some elliptical structures to avoid ambiguity, demonstrate the subtleties involved in translating dramatic texts. The treatment of emphatic particles and taboo expressions further illustrates the difficulties involved in maintaining both textual cohesion and the semantic characteristics of the source text in translation.

Overall, this study represents a novel step in the analysis of religious-literary translations from a functional linguistic perspective. By applying Halliday and Hasan’s cohesion model to the Persian translation of an Islamic-historical play, it demonstrates how grammatical and lexical cohesive devices can contribute to the recreation of textual, semantic, emotional, cultural, and ideological relations in translation. The findings may provide a useful basis for future research into the criticism of translations of Islamic-historical and religious-literary texts.

واکاوی عناصر انسجام‌بخشی متن در ترجمه فارسی نمایشنامه‌الحسین شهیدآ

نویسنده مسئول، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات، دانشگاه الزهراء، تهران،
ایران؛ r.molazadeh@alzahra.ac.ir

ریحانه ملازاده ^{ID}

گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران؛
sh.alimohamadi.student.alzahra@gmail.com

شقایق علی محمدی* ^{ID}

چکیده

این پژوهش به تحلیل انسجام متنی در ترجمه فارسی نمایشنامه‌الحسین شهیدآ اثر عبدالرحمن الشرقاوی، براساس نظریه انسجام متنی هیلیدی و حسن می‌پردازد. نظریه مذکور که در سال ۱۹۷۶ توسط هیلیدی و حسن در کتاب *Cohesion in English* مطرح شد، یکی از مبانی مهم زبان‌شناسی نقش‌گرا در بررسی پیوستگی معنایی متن است. هدف این مطالعه، شناسایی و تحلیل الگوهای انسجام واژگانی، انسجام دستوری و پیوستگی معنایی در ترجمه نمایشنامه مذکور است. روش تحقیق کیفی و مبتنی بر تحلیل محتوا بوده و نمونه‌هایی از بخش‌های مختلف ترجمه براساس چارچوب نظری هیلیدی و حسن بررسی شده‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد مترجمان با بهره‌گیری از ارجاع برون‌متنی (۱۶.۷٪) حذف آگاهانه (۹.۷٪) و تکرار (۱۲.۵٪)، پیوستگی معنایی اثر را انتقال داده‌اند. تکرار واژگان کلیدی مانند «خون»، «اندوه»، «پرچم» نقشی محوری در القای مفاهیم عاشورایی داشته و حذف‌های حساب‌شده به روانی متن انجامیده‌است. بسامد بالای تضاد معنایی و ارجاع برون‌متنی (۱۶.۷٪) ناشی از ماهیت ایدئولوژیک متن و ارجاعات مکرر به پیش‌انگاشت‌های تاریخی است.

کلیدواژه‌ها: نقد ترجمه، نمایشنامه‌الحسین شهیدآ، عبدالرحمن الشرقاوی، انسجام متنی، نظریه هیلیدی و حسن

استناد به این مقاله: ملازاده، ریحانه، و علی محمدی، شقایق. (۱۴۰۵). واکاوی عناصر انسجام‌بخشی متن در ترجمه فارسی نمایشنامه‌الحسین شهیدآ. *دوفصلنامه پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۶ (۳۴)، ۱۶۱-۱۸۳.
<https://doi.org/10.22054/rctall.2026.92018.1841>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۱/۰۱ ■ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۶/۰۳ ■ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۴/۳۰

۱. مقدمه

نمایشنامه به عنوان یکی از کهن‌ترین قالب‌های ادبی، از یونان باستان تا دوران معاصر تحول یافته و با ورود به جهان اسلام، شاخه‌ای موسوم به «نمایشنامه دینی-اسلامی» را پدید آورده است که به بازنمایی مفاهیمی مانند شهادت، عدالت و آخرت می‌پردازد (انصاری و فصیحی‌رامندی، ۱۴۰۱: ۴۹). در این میان، عبدالرحمن الشرقاوی-نویسنده مصری اهل تسنن- در نمایشنامه معروف خود *الحسین شهید* به بازنمایی هنری واقعه عاشورا از منظری تاریخی-ادبی می‌پردازد که شایسته تأمل است.

با توجه به پیچیدگی‌های زبانی و معنایی این اثر، ترجمه آن به فارسی با چالش‌های متعددی روبرو است. از آنجا که زبان «نظامی نشانه‌شناختی با سطوح چندلایه» محسوب می‌شود (منشی‌زاده و ایشانی، ۱۴۰۰: ۲۰)، تحلیل انسجام متنی آن براساس نظریه هلیدی و حسن که انسجام را «روابط معنایی متمایزکننده متن» می‌داند (نعمتی‌قزوینی و ایشانی، ۱۳۹۴: ۱۲۶) می‌تواند چالش‌های ترجمه آن را روشن نماید.

۱-۱. سؤالات پژوهش

- پرکاربردترین عوامل انسجام دستوری و واژگانی در ترجمه فارسی نمایشنامه *الحسین شهید* کدامند؟
- مهم‌ترین چالش‌های فراروی مترجمان در انتقال انسجام متنی چه بوده است؟
- مترجمان تا چه حد توانسته‌اند انسجام متن مبدأ را در ترجمه فارسی بازآفرینی کنند؟

۱-۲. روش پژوهش

پژوهش حاضر به روش کیفی و با تکنیک تحلیل محتوا انجام شده است. جامعه آماری، کل ترجمه فارسی *خون خدا* (فسنقری و توکلی‌ثانی، ۱۳۹۷) و متن اصلی عربی *الحسین شهید* (الشرقاوی، ۱۹۶۹) است. از میان شش پرده نمایشنامه، ۷۲ نمونه انسجام‌بخش به صورت هدفمند انتخاب و براساس الگوی هلیدی و حسن در دو سطح دستوری و واژگانی تحلیل شده‌اند. داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی و تفسیر کیفی، پاسخگوی سؤالات پژوهش قرار گرفته‌اند.

۲. پیشینه پژوهش

تحقیقات متعددی با رویکرد تحلیل انسجام متن در حوزه نقد ترجمه متون دینی و ادبی انجام شده که پژوهش‌های مرتبط با جستار حاضر عبارتند از:

انصاری و همکاران (۱۴۰۱) در «بررسی حقیقت ماندی در نمایشنامه‌های عاشورایی معاصر (مورد پژوهی "الحر الریاحی"، "الحسین ثائر" و "الحسین")» به بررسی مفهوم حقیقت‌مانندی در سه نمایشنامه عاشورایی منتخب پرداخته

و به این نتیجه رسیده‌اند که ابزارهای مشترک، استفاده از شخصیت‌های تاریخی واقعی، روایت حوادث واقعی و استفاده از پیرنگ با نظام علی و معلولی بین رخدادهاست.

امجدیان (۱۴۰۰) در «بازخوانی تاریخی حماسه عاشورا در نمایشنامه الحسین ثائراً و شهیداً اثر عبدالرحمن الشرقاوی» به تحلیل مضامین این نمایشنامه پرداخته و هدف امام حسین (ع) از قیام و پیام عاشورا و عناصر پایداری را در این نمایشنامه بیان کرده‌است.

فسنقری و همکاران (۱۳۹۷) در «جلوه‌های پایداری در نمایشنامه الحسین شهیداً» با شیوه توصیفی به تحلیل عناصر ادبیات پایداری پرداخته‌اند.

با بررسی پیشینه پژوهش، مشخص شد این پژوهش از حیث موضوع (تحلیل ترجمه نمایشنامه عاشورایی) و چارچوب نظری (رویکرد زبان‌شناسی نقش‌گرای هلیدی و حسن) کاملاً نوین بوده و می‌تواند خلأ موجود در مطالعات ترجمه متون نمایشی آیینی را پر کند.

۳. نظریه انسجام متنی هلیدی و حسن

انسجام به روابط معنایی بین اجزای متن اشاره دارد که باعث پیوستگی و یکپارچگی آن می‌شود. از دیدگاه هلیدی و حسن، این پدیده زمانی رخ می‌دهد که تفسیر یک عنصر در متن، وابسته به عنصر دیگری باشد و خواننده از طریق این پیوندها معنا را درک کند (هلیدی و حسن، ۱۹۷۶). هلیدی معتقد است متن هویتی معنایی دارد و در واژه‌ها و جملات رمزگذاری می‌شود. این یکپارچگی معنایی در بافت، انسجام متن را ایجاد می‌کند (حسینی و سیدی، ۱۴۰۳: ۲۳۱). هلیدی رویکرد خود را نقش‌گرا می‌نامد و معتقد است تحلیل زبان باید براساس نقش عناصر زبانی، نه صورت آن‌ها، انجام شود. او این نگاه را در سه سطح تفسیر متون، نظام زبانی و ساختارهای زبانی به‌کار می‌برد (آقاگل‌زاده، ۱۳۹۴: ۸۸).

در نظریه نقش‌گرای هلیدی، زبان به‌عنوان نظامی سلسله‌مراتبی شامل (جمله، بند، گروه، واژه، تکواژ) تعریف می‌شود که واحدهای آن به‌صورت سازمان‌یافته، معنا را تولید می‌کنند (منشی‌زاده و ایشانی، ۱۴۰۰: ۱۴). این نگرش، پایه‌ای برای تحلیل دقیق‌تر فرایند معناسازی در متن است.

در دانش زبان‌شناسی، انسجام به‌عنوان یک ابزار زبانی، نقش مهمی در ساختار متن ایفا می‌کند (نورسیده و سلمانی، ۱۳۹۷: ۸۵). هلیدی و حسن متن را هنگامی معنادار می‌دانند که اطلاعات جدید انتقال دهد و گرنه فاقد ارزش ارتباطی است (ولدبیگی و همکاران، ۱۳۹۸: ۴). بنابراین تولید معنا نه تنها وابسته به ساختار زبانی، بلکه مستلزم توانایی متن در ایجاد ارتباط مؤثر است.

انسجام در زبان، مفهومی معنایی است که به روابط درونی موجود در متن اشاره دارد و آن را از مجموعه‌ای از جملات پراکنده متمایز می‌سازد (خامه‌گر، ۱۳۹۷: ۷). هلیدی و حسن ساخت متنی را به دو گروه ساختاری (مبتدا-خبری، اطلاعاتی) و غیرساختاری (انسجام) تقسیم می‌کنند. از آنجا که هدف پژوهش حاضر بررسی پیوندهای درون‌متنی فراتر از ساختارهای نحوی صرف است، تمرکز اصلی بر انسجام غیرساختاری و دو مؤلفه آن یعنی انسجام دستوری (ارجاع، جانشینی، حذف) و انسجام واژگانی (تکرار، هم‌معنایی، شمول معنایی، تضاد معنایی) قرار دارد. در انسجام غیرساختاری، عوامل دستوری بدون رابطه ساختاری ثابت، پیوندهای معنایی با دیگر عناصر متن ایجاد می‌کنند (نورسیده و سلمانی، ۱۳۹۷: ۸۷).

در ترجمه متون ادبی و نمایشی، حفظ انسجام متنی از اهمیت بالایی برخوردار است؛ زیرا این نوع متون معمولاً دارای بار معنایی، عاطفی و فرهنگی بالایی هستند. مترجم باید بتواند روابط انسجامی متن مبدأ را در زبان مقصد بازآفرینی کند تا پیوستگی معنایی حفظ شود (ملائی، ۱۴۰۱: ۶). در ترجمه نمایشنامه‌هایی مانند *الحسین شهیداً*، که ساختار شاعرانه و حماسی دارند، انسجام واژگانی و ربطی نقش مهمی در انتقال حس و پیام ایفا می‌کند. مترجمان با چالش‌هایی چون تفاوت‌های ساختاری زبان‌ها، تفاوت در ابزارهای انسجام و محدودیت‌های فرهنگی مواجه‌اند. یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها، مواردی است که در زبان عربی «حذف به قرینه معنوی» صورت گرفته و فهم معنا نیازمند بازسازی بافت است. در چنین ساختارهایی، مترجم ناگزیر از بازآفرینی عبارت‌های حذف‌شده در زبان مقصد است تا از ابهام جلوگیری کرده و انسجام را حفظ نماید. برای نمونه، در ترجمه جملات امری بدون فاعل یا حذف ضمائر ارجاعی، مترجمان فارسی غالباً فاعل یا مرجع را به‌صراحت می‌آورند؛ در غیر این صورت، مخاطب فارسی‌زبان در درک ارتباط معنایی دچار مشکل می‌شود (بخشی و همکاران، ۱۴۰۳: ۱۲۲).

۴. معرفی نمایشنامه و ترجمه آن

نمایشنامه *الحسین شهیداً* اثر عبدالرحمن الشرقاوی، از آثار برجسته ادبی است که در ۱۹۶۹م در قاهره منتشر شد. نویسنده در شش پرده، رویدادهای عاشورا، اسارت اهل بیت (ع) و پیامدهای آن را به تصویر می‌کشد. الشرقاوی در این اثر، مفاهیم مقاومت را پررنگ کرده و ضرورت مبارزه برای عدالت را بیان می‌کند.

ترجمه *الحسین شهیداً* با عنوان نمایشنامه *خون خدا* به وسیله حجت‌الله فسقوری و مریم توکلی ثانی در ۱۳۹۷ توسط نشر معارف منتشر شد. این ترجمه با حفظ ساختار منظوم و شاعرانه اثر اصلی، بار عاطفی و بلاغت متن را به فارسی منتقل کرده‌است. مترجمان با حفظ سبک حماسی الشرقاوی، ترجمه‌ای تأثیرگذار برای مخاطب فارسی‌زبان ایجاد کرده‌اند.

۵. یافته‌ها و تحلیل

۵-۱. انسجام پیوندی

هلیدی و حسن انسجام پیوندی را یکی از عناصر اصلی انسجام غیرساختاری معرفی می‌کنند. این نوع انسجام زمانی شکل می‌گیرد که جمله‌ها و بندهای متن از طریق ابزارهای پیوندی به هم مرتبط شوند و روابط معنایی میان آن‌ها برقرار گردد.

عناصر انسجام پیوندی:

- افزایشی: که اطلاعات جدید را به متن اضافه می‌کنند؛
- تقابلی: که تضاد یا تقابل معنایی را نشان می‌دهند؛
- علی: که رابطه علت و معلول را برقرار می‌سازند؛
- زمانی: که ترتیب و توالی رویدادها را مشخص می‌کنند.

این ابزارها نه تنها جمله‌ها را به هم متصل می‌کنند، بلکه روابط منطقی و معنایی میان بخش‌های مختلف متن را نیز آشکار می‌سازند و به انسجام کلی متن کمک می‌کنند (هلیدی و حسن، ۱۹۷۶: ۲۳۸-۲۴۳).

از آنجا که پژوهش حاضر با محوریت انسجام دستوری و واژگانی نگاشته شده است، تنها به ذکر مؤلفه‌های انسجام پیوندی بسنده می‌شود و در ادامه، انسجام دستوری و واژگانی و عوامل آن به طور مفصل مورد تحلیل قرار خواهد گرفت.

۵-۲. انسجام دستوری

هلیدی و حسن عناصر انسجام دستوری غیرساختاری را شامل ارجاع، جانشینی و حذف می‌دانند که بدون تغییر در ساختار نحوی جمله، پیوستگی متن را برقرار می‌کنند (هلیدی و حسن، ۱۹۷۶: ۴).

۵-۲-۱. ارجاع

ابزار انسجامی «ارجاع» به پیوند میان زبان و جهان خارج می‌پردازد و نشان می‌دهد که درک یک مقوله، مستلزم رجوع به مقوله‌ای دیگر است. ارجاع به طور کلی به دو نوع تقسیم می‌شود: ارجاع برون‌متنی و ارجاع درون‌متنی و همچنین شامل سه دسته اصلی است: ضمائر، اسم‌های اشاره و اسم‌هایی که بار معنایی مقایسه‌ای دارند (طالقانی، ۱۳۷۹: ۶۵).

نمونه‌ها:

۱. «يَلْمَسُونَ لِيُخْرِجُوهُ إِلَيْهِمْ كُلُّ الْوَسَائِلِ وَيُلَاحِقُونَ أَخِي بِالْآلِفِ الرَّسَالِ فَإِذَا أَتَاهُمْ مُنْجِدًا قَلَّبُوا لَهُ ظَهَرَ الْمِجَنِّ» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۱۲).

«آن‌ها به هر کاری دست می‌زنند تا او را به‌سوی خودشان ببرند. هزاران نامه برای برادرم فرستادند، اما هنگامی‌که برای یاری آن‌ها آمد، به مقابله با او برخاستند.» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۳۵).

ابزار انسجام در متن مبدأ: ضمیر «هَمَّ» در «إِلَيْهِمْ» و «أَتَاهُمْ» به اهل کوفه و ضمیرهای «أَخِي» و «لَهُ» به شخصیت‌های بیرون از متن (امام حسین) ارجاع دارند.

بازآفرینی مترجم در متن مقصد: مترجم برای حفظ وضوح و انسجام، ضمیر «آن‌ها» را به متن افزوده که در متن عربی صریحاً نیامده اما از سیاق آشکار است. ضمیر «او» نیز به‌درستی برای ارجاع به امام به‌کار رفته‌است. این کار از تکرار نام‌ها جلوگیری کرده، اما افزودن «آن‌ها» انتخابی تفسیری برای روشن‌تر کردن مرجع است.

۲. «تَكَلَّمْتُمْ أُمَّهَاتِ زَانِيَاتٍ إِنْ مَسَّيْتُمْ خَلْفَ هَذَا وَحُشِرْتُمْ لِلْجَحِيمِ» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۵۹).

«اگر پشت‌سر این بدسرشت گام بردارید، الهی که مادرانتان به عزایتان نشینند و به جهنم درآیید.» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۸۷).

ابزار انسجام در متن مبدأ: ضمیر اشاره «هذا» به شعر ارجاع دارد. واژه «زانیات» (زناکاران) صفتی توهین‌آمیز است که شدت نفرین را افزایش می‌دهد.

بازآفرینی مترجم در متن مقصد: مترجم با برگرداندن «هذا» به «این بدسرشت»، تقابل اخلاقی را حفظ کرده‌است. اما واژه «زانیات» را حذف و آن را به «به عزایتان نشینند» تخفیف داده‌است. این کار از شدت توهین و بار نفرین در متن اصلی کاسته و ترجمه را ملایم‌تر کرده‌است.

۳. «يَا رَجَائِي فِي كُلِّ كَرْبٍ وَشِدَّةٍ أَنْتَ لِي فِي كُلِّ أَمْرٍ عُدَّةٌ...» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۵۷).

«ای امید من در هر بلا و سختی، تو در تمام امور یاورم هستی...» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۸۵).

ابزار انسجام در متن مبدأ: «رَجَائِي» با یاء متصل (ضمیر متصل) به گوینده اشاره دارد. «أَنْتَ» ضمیر منفصل برای خطاب به خداست. ضمیر «لی» نیز (یاء متصل) مجدداً به گوینده بازمی‌گردد.

بازآفرینی مترجم در متن مقصد: مترجم ضمیر متصل «ی» در «رَجَائِي» را به «امید من» و ضمیر منفصل «أَنْتَ» را به «تو» ترجمه کرده‌است. تفاوت دستوری بین ضمیر متصل و منفصل در این بافت معنایی خاص چندان محسوس نیست و هر دو به‌درستی انتقال یافته‌اند. فضای نیایشی و انسجام معنوی متن حفظ شده‌است.

ارجاع درون‌متنی خود به دو نوع تقسیم می‌شود:

- ارجاع پیش‌مرجع، که در آن عنصر ارجاع‌دهنده پیش‌از مرجع خود در متن قرار می‌گیرد و معمولاً بسیار صریح و روشن است (نیازی و قاسمی‌اصل، ۱۴۰۱: ۶۱).

نمونه‌ها:

۱. «لَوْ أَنَّ الْإِمَامَ الْمُزْتَجِيَّ أَحْفَى عَلَيْهِمْ قَتَلَ مُسْلِمًا! إِنَّهُ أَفْطَنُ لِلْسَّرِّ الَّذِي يُخْفَى عَلَيْنَا، وَهُوَ أَذْنَاؤُنَا لِزَبِّهِ. إِنَّ أَوْلَى بِإِمَامِ الْحَقِّ أَنْ يُخْلِصَ فِي النَّصْحِ لِصَحْبِهِ» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۱۰).

«ای کاش امام آرزومندان، قتل مسلم را از آن‌ها پنهان می‌کرد! او آگاه‌تر است بر آن رازی که از ما پوشیده‌است و به پروردگار نزدیک‌تر و برای پیشوای حق شایسته‌تر این است که در نصیحت به یارانش خالص باشد.» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۳۲).

واژه «المرتجی» در عربی به معنای «کسی که به او امید می‌رود» است؛ ترجمه آن به «آرزومندان» در نسخه فارسی، بار معنایی را دچار ابهام می‌کند و پیشنهاد می‌شود «امام امیدواران» جایگزین گردد. با این حال، در ادامه مترجم شبکه ارجاعات را به خوبی مدیریت کرده‌است.

ابزار انسجام در متن مبدأ: ضمیر مستتر «هو» در فعل «أَحْفَى» به «الإمام المرتجی» برمی‌گردد. «عَلَيْهِمْ» به مخاطبان (اهل کوفه) اشاره دارد. «إِنَّهُ» و ضمیر مستتر در «أَفْطَنُ» نیز به امام ارجاع دارد. «عَلَيْنَا» به گوینده و همراهانش بازمی‌گردد. بازآفرینی مترجم در متن مقصد: مترجم این شبکه ارجاعات پیچیده را به‌خوبی مدیریت کرده‌است: «از آن‌ها» برای «عَلَيْهِمْ»، «او» برای «إِنَّهُ»، و «از ما» برای «عَلَيْنَا». انسجام منطقی و وابستگی‌های دستوری به‌روانی در فارسی بازآفرینی شده‌است.

۲. «يَا عَبِيدَ الْمَالِ سُحْقًا بَلْ تَدَاعَيْتُمْ عَلَى الدُّنْيَا الْغُرُورِ كَفَرَاتٍ تَدَاعَيْتُمْ عَلَى ضَوْءِ السَّعِيرِ» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۳۰).

«ای بندگان پول و ثروت نفرین بر شما، شما یکدیگر را به دنیای فریبنده و واهی فراخواندید مانند پروانه‌هایی که به سوی نور آتش می‌روند» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۵۵).

ابزار انسجام در متن مبدأ: خطاب «يَا عَبِيدَ الْمَالِ» با ضمیر «تُمْ» در فعل «تَدَاعَيْتُمْ» تکرار می‌شود. حرف «بَلْ» به‌عنوان یک پیوند تأکیدی و اصلاحی، نفرین (سُحْقًا) را به اقدام عملی (تَدَاعَيْتُمْ) پیوند می‌زند و بر شدت ملامت می‌افزاید. استعاره «پروانه‌ها» به «بندگان پول» پیوند خورده و فعل دوم «تَدَاعَيْتُمْ» به‌طور ضمنی به همان فاعل (بندگان پول) برمی‌گردد.

بازآفرینی مترجم در متن مقصد: مترجم استعاره را به‌خوبی حفظ کرده‌است. اما در ترجمه، فاعل «شما» دو بار ظاهر شده («شما یکدیگر را... فراخواندید» و در جمله معادل «به سوی نور آتش می‌روند» که فاعل آن پروانه‌ها هستند). این درحالی است که در متن عربی، فاعل جمله دوم (پروانه‌ها) به‌صورت مجاز مرسل به بندگان پول اشاره دارد و تکرار صریح «تم» وجود ندارد. همچنین، حرف پیوندی تأکیدی «بَلْ» ترجمه نشده‌است. این حذف، اگرچه در روانی جمله فارسی اختلالی ایجاد نکرده، اما از شدت تأکید و پیوند قوی موجود در متن عربی بین نفرین و توصیف رفتار کاسته‌است. با این حال، انسجام تصویری و معنایی کلی منتقل شده‌است.

۳. «أَذْكُرُ مَوَاقِفَ سَعْدٍ يَا عُمَرَ بْنَ سَعْدٍ. أَذْكُرُ أَبَاكَ.. أَذْكُرُ بَسَالَتَهُ هُنَا فِي الْقَادِسِيَّةِ يَا رَجُلَ» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۳۲).

«ای عمر بن سعد! جایگاه سعد را به یاد آور! پدرت را به یاد آور! شجاعت او را در قادسیه به یاد آور ای مرد!» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۵۶-۵۷).

ابزار انسجام در متن مبدأ: ضمیر «أَبَاكَ» و «بَسَالَتَهُ» (شجاعت او) به «سَعْد» (پدر عمر بن سعد) ارجاع دارند و یک ارجاع درون‌متنی پیش‌مرجع را شکل می‌دهند.

بازآفرینی مترجم در متن مقصد: ارجاعات ضمیری («پدرت»، «او») با دقت حفظ شده و انسجام تاریخی-عاطفی متن تقویت شده‌است. همچنین، عبارت اشاره‌ای «هُنَا فِي الْقَادِسِيَّةِ» در ترجمه به «در قادسیه» خلاصه شده‌است.

- ارجاع پس‌مرجع، که در آن عنصر ارجاع‌دهنده پس از مرجع خود در متن ظاهر می‌شود (نیازی و قاسمی‌اصل، ۱۴۰۱: ۶۱). نمونه‌ها:

۱. «فَعَزَّائِي بَعْضُ مَا لَا قَاهَ جَدِّي مِنْ شَقَاءٍ وَعَنَاءٍ» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۱۴).

«مایه آرامش من، برخی از آن سختی‌ها و رنج‌هایی است که جدم با آن روبرو شد» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۳۸).

ابزار انسجام در متن مبدأ: ضمیر مفعولی «هُ» در «لَا قَاهَ» به «جَدِّي» ارجاع دارد و یک ارجاع درون‌متنی پس‌مرجع را ایجاد می‌کند.

بازآفرینی مترجم در متن مقصد: در متن عربی، انسجام از طریق ارجاع ضمیر شخصی «هُ» تحقق یافته‌است، درحالی‌که در ترجمه فارسی این ارجاع به‌صورت ضمیر اشاره‌ای «آن» بازنمایی شده‌است. با وجود تغییر ابزار زبانی، کارکرد ارجاعی حفظ شده و انسجام متنی دچار گسست نشده‌است.

۲. «إِنَّكُمْ لَا تَبْلُغُونَ الْيَوْمَ مَا تَرْجُونَ إِلَّا أَنْ تُخَوْضُوا لِحَجِّ الْبَاطِلِ نَحْوِي.. خَبَرُونِي إِنْ يَكُنْ مَا زَالَ فِيكُمْ رَجُلٌ حُرٌّ كَرِيمٌ كَيْفَ بِاللَّهِ رَضِيْتُمْ بِالَّذِي يَحْدُثُ مِنْكُمْ؟ تَمْنَعُونَ الْمَاءَ عَنَّا؟ تَرْفَعُونَ السَّيْفَ يَا قَوْمَ عَلَيْنَا!» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۳۱).

«امروز شما به آنچه امید دارید، نمی‌رسید جز این‌که در گرداب‌های باطل فرو می‌روید. اگر هنوز آزاده‌مردی در میان شما هست تو را به خدا به من بگویند چگونه به انجام این کار راضی شدید؟ آب را بر ما می‌بندید؟ بر ما شمشیر می‌کشید ای قوم!» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۵۵).

ابزار انسجام در متن مبدأ: ضمیر «کُم» در «فیکُم» به «اِنَّکُم» در ابتدای کلام ارجاع دارد و یک ارجاع درون‌متنی پس‌مرجع روشن است که انسجام خطابی را حفظ می‌کند. واژه «قوم» در پایان مرجع ضمیر «شما» است.

بازآفرینی مترجم در متن مقصد: مترجم این ارجاع ضمیری پس‌مرجع را به همان صورت و با حفظ پیوستگی معنایی در فارسی بازآفرینی کرده‌است («شما» در ابتدا و «در میان شما» در ادامه) و خطاب جمعی را با «ای قوم!» تقویت کرده و انسجام خطابی را حفظ کرده‌است.

۳. «لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى مَنْ رَوَعَ الْأَبْرَارَ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ، أَنَا رَوَعْتُ أَبْنَاءَ رَسُولِ اللَّهِ مَتَى؟» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۱۲).

«لعنت خدا بر کسانی که نیکان آل محمد را به وحشت انداختند. آیا من فرزندان رسول‌الله را به وحشت انداختم؟» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۳۴).

ابزار انسجام در متن مبدأ: ضمیر متکلم «أنا» یک ارجاع برون‌متنی به گوینده (امام حسین) دارد. عبارت «أَبْنَاءَ رَسُولِ اللَّهِ» مرجع و مصداق «الْأَبْرَارَ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ» در جمله قبل است.

بازآفرینی مترجم در متن مقصد: ارجاع برون‌متنی ضمیر «أنا» با «آیا من» به‌درستی منتقل شده‌است. مترجم با وضوح‌بخشی به مصداق «نیکان»، انسجام معنایی حول محور مظلومیت اهل بیت را تقویت کرده‌است.

پس از بررسی نمونه‌های مختلف ارجاع در این ترجمه، روشن می‌شود که آن دسته از ارجاعات که به عناصر درون خود متن اشاره دارند (ارجاع درون‌متنی) بیش از سایر انواع، در ایجاد پیوستگی میان جملات مؤثرند. بر این اساس، تنها ارجاع درون‌متنی باعث ایجاد انسجام در متن می‌شود، زیرا روابط معنایی بین جملات را برقرار می‌کند و متن را از مجموعه‌ای جملات پراکنده خارج می‌سازد. در مقابل، ارجاع برون‌متنی اگرچه در تولید معنا نقش دارد، اما به تنهایی انسجام میان‌جمله‌ای ایجاد نمی‌کند (نعمتی قزوینی، ۱۳۹۲: ۱۵).

از مجموع ۷۲ مورد انسجام، ارجاع با ۲۴ مورد بیشترین بسامد را دارد: ۱۲ مورد ارجاع برون‌متنی، ۸ مورد درون‌متنی پیش‌مرجع و ۴ مورد درون‌متنی پس‌مرجع. غلبه ارجاع برون‌متنی نشان‌دهنده وابستگی متن به دانش پیشین مخاطب از وقایع عاشورا است. بسامد بالاتر ارجاع پیش‌مرجع (نسبت به پس‌مرجع) حاکی از آن است که متن اغلب مرجع را پیش از ارجاع معرفی می‌کند.

۵-۲-۲. جانشینی

«جانشینی» از ابزارهای انسجام دستوری محسوب می‌شود که به جای تکرار مستقیم یک واژه یا عبارت، از عنصر زبانی دیگری برای جایگزینی آن استفاده می‌شود. این جایگزینی در سطح‌های مختلفی از جمله اسم، فعل و جمله رخ می‌دهد و نقش مهمی در حفظ پیوستگی معنایی و جلوگیری از تکرار زائد در متن ایفا می‌کند. هلیدی و حسن جانشینی را چنین تعریف می‌کنند: «جانشینی رابطه‌ای درون‌متنی است که زمانی رخ می‌دهد که یک عنصر زبانی در متن با عنصر دیگری جایگزین شود» (هلیدی و حسن، ۱۹۷۶: ۸۸). آن‌ها این پدیده را به سه نوع تقسیم می‌کنند: اسمی، فعلی، جمله‌ای (همان). انواع جانشینی باعث می‌شود تا بدون تکرار مستقیم، معنا حفظ شده و انسجامی طبیعی در متن ایجاد شود.

نمونه‌ها:

۱. «أَتَرَانِي أَشْهَرُ السَّيْفِ عَلَى وَجْهِ الْحُسَيْنِ؟! اغْفِنِي يَا رَبِّ مِنْ هَذَا الْبَلَاءِ» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۹).

«آیا گمان می‌کنی من به روی حسین شمشیر می‌کشم؟ پروردگارا مرا از این مصیبت حفظ بفرما.» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۳۱).
ابزار انسجام در متن مبدأ: ضمیر «هُم» در «إِلَيْهِمْ» و «أَتَاهُمْ» به اهل کوفه و ضمیرهای «أَخِي» و «لَهُ» به شخصیت‌های بیرون از متن (امام حسین) ارجاع دارند.

بازآفرینی مترجم در متن مقصد: مترجمان جانشینی ضمیر فاعلی را با استفاده از ضمیر «من» و ضمیر مفعولی را در «مرا» بازآفرینی کرده‌اند. همچنین «این مصیبت» جانشینی مناسبی برای «هذا البلاء» است. نکته مهم آنکه در ترجمه برخلاف متن عربی که ضمیر «ترانی» جانشین «آیا مرا می‌بینی» است، ساختاری روان‌تر اما هم‌ارز از نظر جانشینی ارائه داده‌است. این جانشینی‌ها بدون آنکه نام گوینده یا وصف بلند مصیبت تکرار شود، متن را فشرده، روان و منسجم ساخته‌اند.

۲. «لَيْسَتِ الْعِبْرَةُ فِي قَتْلِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ. إِنَّمَا الْعِبْرَةُ فِيمَنْ قَتَلُوهُ.. وَلِمَاذَا قَتَلُوهُ؟» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۸۵).

«عبرت در قتل حسین بن علی نیست... عبرت در کسانی است که او را کشتند... و اینکه چرا او را کشتند؟» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۱۱۹).

ابزار انسجام در متن مبدأ: نام «الحسین بن علی» با ضمیر «قتلوه» جانشین شده‌است.

بازآفرینی مترجم در متن مقصد: مترجم این جانشینی را با «او را» در فارسی بازآفرینی کرده و انسجام متن اصلی را حفظ کرده‌است.

۳. «أَنَا ثَارُ اللَّهِ فِيكُمْ.. فَأَطْلُبُوهُ!!» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۸۵).

«من خون خدا در میان شمایم... پس انتقام آن را بگیرید!!» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۱۱۹).

ابزار انسجام در متن مبدأ: عبارت «ثارالله» با ضمیر «فاطلبوه» جانشین شده است.

بازآفرینی مترجم در متن مقصد: مترجم این جانشینی را با «آن» در فارسی بازآفرینی کرده و انسجام معنایی متن اصلی را حفظ کرده است.

جانشینی کم‌بسامدترین عامل انسجام دستوری در این ترجمه است. دلیل آن ساختار صریح و مستقیم گفت‌وگوها در نمایشنامه عاشورایی است که نیاز به جانشینی را کاهش می‌دهد. از میان انواع جانشینی، جانشینی اسمی (با ضمائر) بیش از انواع دیگر دیده می‌شود. مترجمان عملکردی روان و وفادار به متن اصلی داشته‌اند، اگرچه در مواردی (مانند جانشینی جمله‌ای) بار معنایی به‌طور کامل منتقل نشده است.

۵-۲-۳. حذف

«حذف» حالتی است که عنصری زبانی از جمله حذف می‌شود، اما معنا یا نقش آن از طریق بافت قبلی قابل بازیابی است. این فرایند موجب فشردگی متن و جلوگیری از تکرار غیرضروری می‌شود و در عین حال انسجام معنایی را حفظ می‌کند. هلیدی و حسن بیان می‌کنند: «حذف نوعی جانشینی است که در آن، عنصر زبانی با هیچ‌چیز جایگزین می‌شود» (هلیدی و حسن، ۱۹۷۶: ۱۴۲). «این پدیده، همانند «جانشینی» یکی از عوامل مهم در ایجاد انسجام متنی به‌شمار می‌آید. حذف برخلاف ابزارهای معنایی، رابطه‌ای واژگانی- نحوی در متن برقرار می‌کند و موجب فشردگی و پیوستگی ساختاری می‌شود» (نیازی و قاسمی‌اصل، ۱۴۰۱: ۶۱). از نظر ساختاری، حذف به سه نوع تقسیم می‌شود: حذف اسمی، فعلی، جمله‌ای.

نمونه‌ها:

۱. «إِهْجُمُوا الْآنَ فَهُوَ مَسْئُولٌ بِأَهْلِهِ فَهُوَ إِنْ يَفْرُغْ لَكُمْ لَا يَعْرِفُ الْوَاحِدَ مِنْكُمْ كَيْفَ يَنْجِي أَمْطِرُوهُ بِنِبَالٍ لَا تُعَدُّ» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۷۷).

«اکنون که سرگرم خانواده‌اش است، به او حمله کنید. پس اگر به‌سوی شما بیاید، هیچ‌یک از شما نمی‌داند چگونه خود را نجات بخشد، با تیرهای بی‌شمار تیربارانش کنید» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۱۰۹).

ابزار انسجام در متن مبدأ: در جمله پایانی «أَمْطِرُوهُ بِنِبَالٍ لَا تُعَدُّ»، فاعل فعل امر «أَمْطِرُوهُ» (أنتم) به‌طور کلی حذف شده و از بافت پیشین (خطاب جمع در «إِهْجُمُوا») فهمیده می‌شود. همچنین، صفت «لَا تُعَدُّ» (شمرده نمی‌شوند) به‌طور ضمنی به «نِبَالٍ» (تیرها) اشاره دارد و حذف مرفوع آن (هی) از سیاق مشخص است.

بازآفرینی مترجم در متن مقصد: مترجم با بازسازی جمله به‌صورت کامل («با تیرهای بی‌شمار تیربارانش کنید»)، هم فاعل محذوف «شما» را در قالب ساختار امری فارسی آشکار ساخته و هم صفت «لَا تُعَدُّ» را به «بی‌شمار» ترجمه کرده

که وصف کامل برای «تیرها» است. این کار باعث حفظ فوریت دستور و شدت عمل در جمله شده و ابهام ناشی از حذف در متن عربی را برای مخاطب فارسی‌زبان برطرف کرده‌است.

۲. «أَيْنَ أَصْحَابُكَ؟ خَلْفَ الثَّلِّ.. خَرُّوا عَطَشًا» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۸).

«یارانت کجا هستند؟ پشت این تپه از شدت تشنگی بر زمین افتاده‌اند» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۳۰).

ابزار انسجام در متن مبدأ: اسم «أصحابك» در جمله دوم حذف شده‌است.

بازآفرینی مترجم در متن مقصد: مترجم این حذف را در فارسی حفظ کرده و با اتکا به قرینه موقعیتی انسجام متن اصلی را بازآفرینی کرده‌است.

۳. «أَنْتَ الْمُقْتُولُ إِذَا قَاتَلْتَ. أَلْتَرَى بِالْمَوْتِ تُهْدَدُنِي؟» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۳۰).

«اگر مبارزه کنی کشته خواهی شد. آیا مرا از مرگ می‌ترسانی؟» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۳۷).

ابزار انسجام در متن مبدأ: فاعل جمله دوم حذف شده و معنا از بافت قبلی بازیابی می‌شود.

بازآفرینی مترجم در متن مقصد: مترجم این حذف را در فارسی حفظ کرده و با جمله کامل انسجام متن اصلی را بازآفرینی کرده‌است.

حذف از عوامل نسبتاً پرکاربرد انسجام دستوری در این ترجمه است. مترجمان در مواردی که حذف به ابهام نمی‌انجامد، ساختار را حفظ کرده‌اند و در موارد نیاز به شفاف‌سازی، عامل حذف‌شده را در فارسی آشکار ساخته‌اند.

۳-۵. انسجام واژگانی

انسجام واژگانی نوعی پیوستگی در متن است که از حضور واژه‌های مشابه و مرتبط پدید می‌آید و بر پایه روابط معنایی میان این واژه‌ها شکل می‌گیرد (هلیدی و حسن، ۱۹۷۶: ۳۱۰). هلیدی و حسن عوامل انسجام واژگانی را به دو دسته عام و موردی تقسیم کرده‌اند: در انسجام واژگانی عام، مؤلفه‌هایی چون تکرار، هم‌معنایی، تضاد معنایی، شمول معنایی (جزء و کل) نقش دارند و در انسجام واژگانی موردی، عواملی مانند برابری، نام‌گذاری و تشابه به انسجام متن کمک می‌کنند (همان).

۳-۵-۱. تکرار

«تکرار» از عوامل انسجام واژگانی، با بازآوری یک واژه یا ظاهر شدن مترادف‌ها و جانشین‌های آن در متن، پیوند معنایی و ساختاری ایجاد می‌کند. این فرایند، در شکل لفظی یا معنایی، به برجسته‌سازی مفاهیم کلیدی، حفظ پیوستگی و انسجام متن کمک می‌کند. از دیدگاه هلیدی و حسن، تکرار علاوه بر رابطه معنایی، رابطه آوایی نیز بین اجزای متن برقرار کرده و درک ساختار معنایی را تسهیل می‌کند (هلیدی و حسن، ۱۹۷۶: ۲۸۷).

در تحلیل انسجام متنی، «تکرار» به معنای بازگشت واژگان یا عناصر زبانی از جمله‌های پیشین در جمله‌های بعدی است. هرچند در یک متن، واژه‌هایی مانند حروف اضافه و ربط نیز ممکن است چندین بار تکرار شوند و در ایجاد پیوستگی نقش داشته باشند، اما نقش اصلی در انسجام بر عهده واژگان محتوایی است؛ زیرا حذف آن‌ها می‌تواند موجب اختلال در معنا و ساختار متن شود (احمدی، ۱۳۹۰: ۱۳). از منظر ساختاری، تکرار زمانی رخ می‌دهد که یک واژه بدون هیچ تفاوتی در آوا یا معنا، دوباره در متن ظاهر شود. این ویژگی باعث می‌شود که تکرار نه تنها پیوند معنایی، بلکه پیوند آوایی نیز میان اجزای متن برقرار کند (ایشانی، ۱۳۹۵: ۴۴).

نمونه‌ها:

۱. «قَدْ نَشَأْنَا يَا أَحْيِي الْحُزْنَ، فَالْحُزْنُ كِتَابُ الْعُمَرِ كُلِّهِ. إِنَّمَا الْحُزْنُ طَوِيلٌ وَثَقِيلٌ وَبَيْلٌ» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۷۷).

«ای برادرم ما در اندوه بزرگ شده‌ایم، پس اندوه، کتاب سراسر زندگی ماست. بی‌شک این اندوه، طولانی، سنگین و جانکاه است» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۱۰۸).

واژه «حزن» (اندوه) سه بار تکرار شده است. این تکرار، محور معنایی اصلی جمله را تشکیل می‌دهد و بر فراگیری و عمق غم در زندگی گوینده تأکید می‌ورزد. تکرار، یک ریتم غمگین ایجاد کرده و بار عاطفی کلام را تشدید می‌نماید. مترجم با وفاداری به این الگو، مفهوم محوری «اندوه» را در ذهن خواننده تثبیت کرده است.

۲. «بَلْ إِنَّهَا رَايَاتُهُمْ.. مَا هَذِهِ رَايَاتُنَا.. هِيَ ذِي هَوَادِي الْخَيْلِ تَطْلُعُ تَحْتَ رَايَاتٍ كَأَجْنِحَةِ الطُّيُورِ.. رَايَاتُ مُلْكِ الْفُجُورِ.. رَايَاتُ سُلْطَانٍ ذَلِيلٍ يَسْتَذِلُّ بِهَا الرَّقَابَ» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۶).

«البته این‌ها پرچم‌های ما نیست... پرچم‌های مخصوص خودشان است... این‌ها گردوغبار قافله است که در زیر پرچم‌ها مانند بال‌های پرندگان به نظر می‌رسد. پرچم‌های سرزمین فسق و فجور... پرچم‌های حاکمی ذلیل که به وسیله آن مردم را رام خود می‌کند» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۲۸).

واژه «رایات» (پرچم‌ها) پنج بار در این بخش کوتاه تکرار شده است. این تکرار پرشمار، توجه مخاطب را کاملاً بر مفهوم «پرچم» به عنوان نماد هویت، حکومت و عقیده متمرکز می‌کند. از طریق این تکرار است که تقابل بین «پرچم‌های ما» (حق) و «پرچم‌های آنان» (باطل) به کانون اصلی توصیف تبدیل می‌شود.

۳. «جِدَارَانِ دُورِكُمْ دِمَاءٌ، أَرْكَانُ مَسْجِدِكُمْ دِمَاءٌ. أَوْتَادُ خَيْمَتِكُمْ دِمَاءٌ، لِحَظَاتُ عُمُرِكُمُ الزَّرَى، حَفَقَاتُ صَدْرِكُمُ الثَّقِيلَةِ، أَحْلَامُ لَيْلِكُمُ الْوَيْلَةِ، وَنَسَاؤُكُمْ.. أَفَاقُكُمْ.. أَيَّامُكُمْ.. صَارَتْ دِمَاءً كُلُّهَا.. يَا لِدِمَاءٍ!!» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۹۳).

«دیوارهای خانه‌تان، خون. ستون‌های مسجدتان، خون. میخ‌های خیمه‌تان، خون. لحظات عمر کثیفتان، تپش‌های سنگین سینه‌تان، رویاهای تلخ شبانه‌تان، زاننان... افق هاتان... روزگارتان... همگی خون گشته... شگفتا از این خون‌ها!!» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۱۲۹).

تکرار کلمه «دماء» (خون) در متن عربی، یک ریتم تراژیک ایجاد می‌کند که بر فراگیری و شوم‌بودن فاجعه تأکید دارد. مترجم با وفاداری به این سبک ادبی، عین تکرار را در زبان مقصد بازآفرینی کرده‌است. این تکرار هدفمند، نه تنها بارمعنایی و عاطفی جمله (احاطه شدن همه‌چیز توسط خون و خشونت) را منتقل می‌کند، بلکه ساختار موسیقایی و تأثیر شاعرانه متن اصلی را نیز حفظ می‌نماید.

۵-۳-۲. هم‌معنایی

«هم‌معنایی» از عوامل انسجام واژگانی، با جایگزینی واژه‌ها با مترادف‌ها یا اصطلاحات مرتبط معنایی، به ایجاد پیوستگی در متن کمک می‌کند. برخلاف تکرار که عین واژه تکرار می‌شود، هم‌معنایی با ایجاد تنوع واژگانی، از یکنواختی جلوگیری کرده و درعین حال پیوند مفهومی را حفظ می‌کند. این رویکرد نه تنها به انسجام متن کمک می‌کند، بلکه موجب غنای زبانی و جذابیت آن نیز می‌شود (هلیدی و حسن، ۱۹۷۶: ۲۷۸).

نمونه‌ها:

۱. «جَاءَنَا يُرْهَبُ أَوْلَادُ النَّبِيِّ» طَاعَةٌ لِلْفَاسِقِ الْفَاجِرِ مَوْلَاةٌ يَزِيدُ، وَهُوَ طَاغُوتُ الْفَسَادِ، أَوْ لِمَوْلَاةِ الدَّعِيِّ ابْنِ الْمُدَّعِيِ ابْنِ زِيَادٍ» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۱۵).

«به طاعت از آن فاسق فاجر که حکومتش سراسر طاغوت و فساد است و برای فرمانبرداری از آن زنزاده پسر زنزاده، ابن‌زیاد، نزد ما آمده و اولاد پیامبر را می‌ترساند» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۳۸).

واژه‌های «فاسق» و «فاجر» که هر دو به معنای «گناهکار بزرگ» هستند، به صورت هم‌معنا به کار رفته‌اند. همچنین «طاغوت» و «فساد» نیز در یک حوزه معنایی (ستم و انحراف) قرار دارند. این کاربرد هم‌معنایی، ضمن ایجاد تنوع واژگانی، بر شدت فساد و طغیان حاکمان اموی تأکید می‌ورزد و بار منفی جمله را چند برابر می‌کند.

۲. «كُلُّكُمْ يَعْرِفُ أَنِّي جُنْتُ كَيْ أَنفَذْتُكُمْ مِنْ ظَالِمِيكُمْ، كُلُّكُمْ يَعْلَمُ أَنِّي جُنْتُ كَيْ أَهْدَمَ أَزْكَانَ الصَّلَالِ» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۷).

«همه شما می‌دانید که من آمده‌ام تا شما را از دست ستمگران نجات دهم. همه شما می‌دانید که آمده‌ام تا ستون‌های گمراهی را درهم شکنم» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۲۹).

افعال «يَعْرِفُ» و «يَعْلَمُ» که هر دو به معنای «دانستن/آگاه بودن» هستند، به صورت هم‌معنا در دو جمله موازی به کار رفته‌اند. این هم‌معنایی، از یکنواختی جلوگیری کرده و در عین حال، با ایجاد توازن آوایی و معنایی، بر قطعیت و وضوح پیام امام تأکید می‌کند و انسجام سخنرانی را افزایش می‌دهد.

۳. «اللَّهُمَّ إِلَيْكَ أَثُوبٌ... اللَّهُمَّ إِلَيْكَ أَنْيَبُ» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۵۴).

«خداوند!... به درگاهش توبه می‌کنم. خدایا به سوی تو باز می‌گردم» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۸۲).

افعال «أَتُوبُ» و «أَنِيبُ» که هر دو بر مفهوم «بازگشت به سوی خدا» و «توبه» دلالت دارند، به صورت هم معنا استفاده شده‌اند. این کاربرد، نه تنها بر معنای تضرع و انابه تأکید می‌کند، بلکه به دلیل تفاوت ظریف در معنا (أَتُوبُ: توبه کردن، أَنِيبُ: بازگشتن/پناه بردن)، عمق عاطفی و معنوی نیایش را افزایش داده و انسجام درونی دعا را تقویت می‌نماید.

۳-۳-۵. شمول معنایی

«شمول معنایی» با ایجاد رابطه سلسله‌مراتبی بین واژه‌ها (مانند رابطه عام و خاص) به انسجام متن کمک می‌کند. در این روش به جای تکرار مستقیم، از واژه‌های دارای شمول معنایی استفاده می‌شود تا هم پیوستگی حفظ شود و هم تنوع واژگانی ایجاد گردد. این نوع انسجام به‌ویژه در متون توصیفی و طبقه‌بندی‌شده کاربرد موثری دارد (هلیدی و حسن، ۱۹۷۶: ۲۸۵).

نمونه‌ها:

۱. «غَيْرَ أَنَّ الْفَقْرَ يَأْنَفَعُ إِذْ لَأَلَّ.. فَمَا يَقْوَىٰ فَفَيَّرُ أَنْ يُجَادِلَ» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۲۱).

«اما ای نافع، فقر مایه ضعف است و تهیدست را یارای مجادله نیست» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۴۴).

واژه «فَقْرَ» (عام) با واژه‌های «ضعف» و «تهیدست» (خاص‌تر) در یک شبکه معنایی قرار گرفته‌اند. «فقر» علت است و «ضعف» و ناتوانی در «مجادله» از پیامدهای آن. این رابطه جزء - کل معنایی، استدلال گوینده را منسجم می‌سازد و پیوند منطقی بین مفاهیم را به نمایش می‌گذارد.

۲. «أَقْذِفُوهُ مِنْ بَعِيدٍ بِسِهَامٍ وَنِبَالٍ وَرِمَاحٍ» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۸۵).

«از دور به سویش تیر، خدنگ و نیزه پرتاب کنید» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۱۲۰).

واژه‌های «سِهَامٍ» (تیرها)، «نِبَالٍ» (خدنگ/نیزه‌های کوتاه) و «رِمَاحٍ» (نیزه‌های بلند) همگی زیرمجموعه‌ای از واژه عام «سلاح» (سلاح/ابزار جنگی) هستند. این شمول معنایی، تصویری کامل و همه‌جانبه از انواع حمله‌های دوربرد ارائه می‌دهد و بر عزم دشمن برای نابودی تأکید می‌کند، بی‌آنکه نیاز به تکرار واژه عام باشد.

۳. «غِنَىٰ يَا مَنْ حَانَ أَبَاهُ.. يَا مَنْ بَاعَ جِهَادَ الْأُمْسِ وَجَاهَ الدِّينِ وَعَزَّ الدَّارَ الْأَبْدِيَّةَ بِعَرَضٍ فَإِنْ مِنْ دُنْيَاهُ» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۲۴).

«دور شو ای کسی که به پدرت خیانت کردی. ای کسی که جهاد دیروز، جاه دین و عزت سرای جاویدان را به متاع ناچیز و زودگذر دنیا فروختی» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۴۸).

این نمونه یک تقابل سلسله‌مراتبی قدرتمند ایجاد می‌کند. از یک سو «جهاد»، «جاه دین» و «عزت دارالآخره» در حوزه معنایی مثبت و جاودان قرار دارند و از سوی دیگر «عرض فان» (متاع ناچیز) و «دنیا» در حوزه معنایی منفی و فانی

جای می‌گیرند. این شمول معنایی دوگانه، تقابل بنیادین بین «ارزش‌های اخروی» و «لذات دنیوی» را نشان می‌دهد و انسجام ایدئولوژیک جمله را شکل می‌دهد.

۵-۳-۴. تضاد معنایی

«تضاد معنایی» به ایجاد پیوستگی معنایی در متن از طریق تقابل مفهومی کمک می‌کند و زمانی رخ می‌دهد که دو واژه با معنای متضاد یا متقابل در متن به‌کار روند. هلیدی و حسن تضاد معنایی را بخشی از انسجام واژگانی می‌دانند که با ایجاد تقابل معنایی، توجه مخاطب را به تفاوت‌های مفهومی جلب کرده و در نتیجه، ساختار معنایی متن را برجسته‌تر می‌سازد (هلیدی و حسن، ۱۹۷۶: ۲۸۵).

نمونه‌ها:

۱. «وَهَذَاكَ اللَّهُ لِلْحَقِّ وَفَاكَ الضَّلَالُ» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۸).

«و تو را به‌سوی حق هدایت کرده و از گمراهی نگاه دارد» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۳۰).

واژه‌های «حَقٌّ» و «ضَلَالٌ» در تقابل معنایی کامل قرار دارند. این تضاد، دوگانگی بنیادین بین مسیر درست و نادرست را نمایان می‌سازد و هدف از هدایت الهی (رسیدن به حق و دوری از گمراهی) را به شکلی موجز و پرتوان بیان می‌کند.

۲. «إِنَّ مَا ضَاقَ عَلَيْنَا مِنْ مَدَى... لَفَسِيحٌ عِنْدَ مِثْلِكَ» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۳۴).

«آنچه بر ما تنگ آمده برای کسی چون تو فراخ و گشاده است.» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۵۹).

افعال «ضَاقَ» (تنگ آمدن/کوچک بودن) و «فَسِيحٌ» (فراخ و گشاده بودن) در تضاد معنایی هستند. این تقابل، نه تنها یک تضاد فیزیکی، بلکه تضادی در ظرفیت روحی و صبر و استقامت بین گوینده و مخاطب را نشان می‌دهد و بر بزرگی و وسعت روح مخاطب تأکید می‌کند.

۳. «كُلُّ هَذَا الرُّوعُ يَا رَبِّ وَلَمْ تَسْقُطْ عَلَى الْأَرْضِ السَّمَاءُ؟!» (الشرقاوی، ۱۹۶۹: ۸۳).

«پروردگار من این همه وحشت و هراس موج می‌زند، اما آسمان بر زمین فرود نیامده است؟!» (فسنقری، ۱۳۹۷: ۱۱۶).

«السَّمَاءُ» (آسمان) و «الْأَرْضُ» (زمین) در تقابل مکانی قرار دارند. این تضاد، در کنار مفهوم «الرُّوعُ» (وحشت)، بر عظمت فاجعه‌ای که گویی باید نظام جهان را برهم زده باشد (فرود آمدن آسمان بر زمین) تأکید می‌کند. این تقابل، اوج تراژدی را به تصویر می‌کشد.

در میان تمام عوامل انسجامی، انسجام واژگانی سهم بیشتری نسبت به انسجام دستوری دارد که دلیل آن ماهیت حماسی- شاعرانه نمایشنامه و نیاز به تأکید بر مفاهیم کلیدی عاشورایی (شهادت، خون، ظلم، قیام) است. در بین زیرشاخه‌های واژگانی، تکرار پربسامدترین و شمول معنایی کم‌بسامدترین است. هم‌معنایی بیشتر در خطابه‌های امام

حسین (ع) و تضاد معنایی برای برجسته‌سازی تقابل حق و باطل به کار رفته‌است. مترجمان در اکثر موارد این پیوندها را به خوبی منتقل کرده‌اند، هرچند در برخی موارد (مانند تخفیف شدت تضاد اخلاقی) کاستی وجود دارد.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

در ترجمه نمایشنامه *الحسین شهیداً* که ساختاری شاعرانه و حماسی دارد، انسجام واژگانی و دستوری نقش تعیین‌کننده‌ای در انتقال حس و پیام ایفا می‌کند. تحلیل ۷۲ نمونه انسجام از ترجمه فارسی *خون خدا* نشان می‌دهد که پرکاربردترین ابزار انسجام به ترتیب عبارتند از: تضاد معنایی (۱۲ مورد، ۱۶٪)، ارجاع برون‌متنی (۱۲ مورد، ۱۶٪)، تکرار واژگانی (۹ مورد، ۱۲٪) و شمول معنایی (۹ مورد، ۱۲٪). این یافته حاکی از آن است که مترجمان برای برجسته‌سازی تقابل‌های ایدئولوژیک (حق/باطل، ظلم/عدالت) و انتقال مفاهیم محوری عاشورا همچون «خون»، «قیام» و «شهادت» عمدتاً بر تضادهای معنایی و تکرار واژگانی تکیه کرده‌اند. در مقابل، کم‌کاربردترین ابزارها عبارتند از: هم‌معنایی (۵ مورد، ۹٪) و جانشینی (۶ مورد، ۸٪). بسامد پایین هم‌معنایی و جانشینی نشان می‌دهد که سبک ترجمه به جای پرهیز از تکرار و تنوع بخشی واژگانی، بر عینیت‌گرایی و بازآفرینی مستقیم ساختارهای تأکیدی متن اصلی استوار است.

در حوزه انسجام دستوری، مجموع ارجاعات درون‌متنی (پیش‌مرجع ۸ مورد و پس‌مرجع ۴ مورد) با ارجاعات برون‌متنی (۱۲ مورد) برابری می‌کند که نشان‌دهنده توازن میان اتکا به بافت زبانی متن و دانش پیشین مخاطب از وقایع عاشورا است. همچنین، ابزار حذف (۷ مورد) اغلب در جایگاه‌هایی به کار رفته که فاعل یا مفعول از بافت پیشین قابل‌بازیابی بوده و مترجمان در بیش از ۷۰٪ موارد، حذف را بدون تغییر ساختاری حفظ کرده‌اند.

براساس تحلیل تطبیقی متن عربی و ترجمه فارسی در چارچوب نظریه هلیدی و حسن، می‌توان نتیجه گرفت که ترجمه *خون خدا* با موفقیت انسجام ساختاری و معنایی متن مبدأ را حفظ کرده‌است. داده‌های آماری نشان می‌دهد که ابزارهای غالب در متن مبدأ (تضاد معنایی، تکرار، شمول معنایی) با وفاداری بالایی به فارسی منتقل شده‌اند. با این حال، چالش‌هایی نظیر تفاوت نظام ارجاع ضمائر در عربی و فارسی و ضرورت بازسازی برخی حذف‌های نحوی برای جلوگیری از ابهام (که در ۲ مورد از ۷ مورد حذف رخ داده) نشان‌دهنده ظرافت‌های فرایند ترجمه متون نمایشی است.

این پژوهش با ارائه آمار دقیق از پراکندگی ابزارهای انسجام، گامی نوین در تحلیل ترجمه‌های ادبی مذهبی با رویکرد زبان‌شناسی نقش‌گرا محسوب می‌شود و الگویی کمی-کیفی برای مطالعات آتی در حوزه نقد ترجمه متون اسلامی تاریخی ارائه می‌دهد.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

بیانیه نحوه استفاده از هوش مصنوعی

در تهیه این مقاله، از ابزارهای هوش مصنوعی صرفاً برای بهبود کیفیت زبانی، اصلاح نگارش، افزایش روانی ساختار متن استفاده شده است. پس از استفاده از این ابزارها، تمامی محتوای تولیدشده توسط نویسنده به دقت بررسی، ویرایش و تأیید شده است و نویسنده مسئولیت کامل صحت، اصالت و یکپارچگی محتوای مقاله را بر عهده دارد. شایان ذکر است که از هوش مصنوعی برای تولید داده‌ها، نتایج پژوهش یا استنتاج‌های علمی استفاده نشده است و این ابزارها هیچ‌گاه جایگزین تفکر انتقادی، تخصص و قضاوت پژوهشگر نبوده‌اند.

منابع

- احمدی، علیرضا، و استواری، اصلا. (۱۳۹۰). انسجام متنی ابزاری زبان‌شناسی برای شناخت سبک‌های ادبیات فارسی. *مطالعات زبانی بلاغی*، ۲(۳)، ۷-۲۰. <https://doi.org/10.22075/jlrs.2017.1796>
- آقاگل‌زاده، فردوس. (۱۳۹۴). تحلیل گفتمان انتقادی. انتشارات علمی و فرهنگی.
- امجدیان، طالب. (۱۴۰۰). بازخوانی تاریخی حماسه عاشورا در نمایشنامه *الحسین ثائرا* و شهید *اثر عبدالرحمن الشرفاوی* (پایان‌نامه کارشناسی ارشد) دانشگاه پیام نور، استان کرمانشاه، مرکز پیام نور جوانرود.
- انصاری، نرگس، و فصیحی رامندی، صفورا. (۱۴۰۱). بررسی حقیقت‌مانندی در نمایشنامه‌های عاشورایی معاصر (موردپژوهی الحر ریاحی، الحسین ثائراً و الحسین). *زبان و ادبیات عربی*، ۱۴(۴)، ۴۸-۶۵. <https://doi.org/10.22067/jallv14.i4.2204-1132>
- ایشانی، طاهره. (۱۳۹۵). نظریه انسجام و پیوستگی و کاربست آن در تحلیل متون (*غزل حافظ و سعدی*). دانشگاه خوارزمی.
- بخشی، مریم، حسینی قجور، اکرم، و احمدزاده هوچ، پرویز. (۱۴۰۳). بررسی عناصر انسجام متن در سوره قلم براساس نظریه هالیدی و حسن. *پژوهش‌های زبان‌شناختی قرآن*، ۱۳(۲۵/۱)، ۱۰۷-۱۲۸. <https://doi.org/10.22108/nrgs.2024.137904.1878>
- حجت‌الله طالقانی، آریتا. (۱۳۷۹). انسجام واژگانی و نقش آن در ترجمه. مترجم، ۳۲(۱)، ۶۴-۷۵. <https://motarjemjournal.ir/2020/07/3066>
- حسینی، سیدمهدی، و سیدی، سیدحسین. (۱۴۰۳). آسیب‌شناسی عملکرد مترجمان قرآن در برگردان رابطه‌ها براساس انسجام پیوندی (واکاوی موردی: فولادوند، خرمشاهی و مکارم شیرازی). *پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۴(۳۰)، ۲۳-۲۵۴. <https://doi.org/10.22054/rctall.2024.76357.1700>
- خامه‌گر، محمد. (۱۳۹۷). کارایی نظریه هلیدی در ترسیم انسجام متنی سوره‌های قرآن. *پژوهش‌های قرآنی*، ۲۳(۱)، ۴-۲۹. <https://doi.org/10.22081/jqr.2018.47412.1530>
- الشرفاوی، عبدالرحمن. (۱۹۶۹). *الحسین ثائرا شهید*. مرکز السید الصدر للأبحاث العربیة الإسلامیة.
- فسنقری، حجت‌الله، و توکلی ثانی، مریم. (۱۳۹۷). *خون خدا: ترجمه نمایشنامه الحسین شهید*. نشر معارف.
- ملا ابراهیمی، عزت، و رضایی، زهرا. (۱۴۰۰). بررسی تطبیقی ابزارهای انسجام در «سوره مزمل» و ترجمه آن از موسوی گرمارودی بر پایه نظریه انسجام متن هلیدی و حسن. *مطالعات زبان و ترجمه*، ۵۴(۲)، ۱۷۵-۱۹۹. <https://doi.org/10.22067/lts.v54i2.86140>

- ملائی، نرگس. (۱۴۰۱). بررسی تطبیقی عوامل انسجام در ترجمه داستان ادبی براساس رویکرد انسجام متن [مقاله ارائه شده]. هفتمین کنفرانس بین‌المللی مطالعات زبان و ادبیات ملل، تهران، ایران.
- ملائی، نرگس، ویسی، اخلاص، و گرجیان، بهمن. (۱۴۰۰). بررسی تطبیقی عوامل انسجام در ترجمه داستان ادبی (برف‌های کلیمانجارو) براساس رویکرد انسجام متن. زبان و زبان‌شناسی، ۱۰(۱۷)، ۲۴۷-۲۷۰.
<https://doi.org/10.30465/lsi.2022.8442>
- منشی‌زاده، مجتبی، و ایشانی، طاهره. (۱۴۰۰). زبان بافت و متن اثر مایکل هلیدی و رقیه حسن. نشر علمی.
- نعمتی قزوینی، معصومه. (۱۳۹۲). نقدی بر ترجمه سوره بینه از طاهره صفارزاده براساس الگوی انسجام. پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، ۳(۹)، ۳۵-۱۱.
<https://dori.net/dor/20.1001.1.22519017.1392.3.9.1.4>
- نعمتی قزوینی، معصومه، و ایشانی، طاهره. (۱۳۹۴). مقایسه کاربست عوامل انسجام در سوره اعلی و ترجمه آن از صفارزاده. پژوهش‌های قرآنی، ۲۰(۱)، ۱۲۰-۱۴۵.
https://jqr.isca.ac.ir/article_94.html?lang=fa
- نورسیده، علی‌اکبر، و سلمانی حقیقی، مسعود. (۱۳۹۷). تحلیل هم‌ارزی انسجام دستوری غیرساختاری در دعای دوازدهم صحیفه سجاده و ترجمه‌های آن. پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، ۸(۱۹)، ۸۱-۱۰۷.
<https://doi.org/10.22054/rctall.2019.35943.1345>
- نیازی، شهریار، و قاسمی‌اصل، زینب. (۱۳۹۷). الگوهای ارزیابی ترجمه (با تکیه بر زبان عربی). دانشگاه تهران.
- ولدبیگی، رحمت‌الله، راسخ مهند، محمد، و طاهری، علی. (۱۳۹۸). بررسی کمی ابزارهای انسجام در متن عربی و ترجمه فارسی پنج مقامه از مقامات حریری براساس نظریه نقش‌گرای نظام‌مند. متن‌شناسی ادب فارسی، ۵۵(۲/۱۱)، ۱-۲۳.
<https://doi.org/10.22108/rpll.2018.112023.1347>

English References

Halliday, M. A. K., & Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. Longman.

Persian and Arabic References Presented in English

- Aghagolzadeh, F. (2015). *Critical discourse analysis*. Elmi va Farhangi. [In Persian]
- Ahmadi, A., & Ostovari, A. (2011). Textual cohesion as a linguistic tool for recognizing Persian literary styles. *Linguistic-Rhetorical Studies*, 2(3), 7-20.
<https://doi.org/10.22075/jlrs.2017.1796> [In Persian]
- Al-Sharqawi, A. (1969). *Al-Husayn, the revolutionary martyr*. Al-Sayyid al-Sadr Center for Arab and Islamic Research. [In Arabic]
- Amjadian, T. (2021). *A historical rereading of the Ashura epic in the play Al-Hussein Tha'iran wa Shahidan by Abd al-Rahman al-Sharqawi* (Master's thesis). Payame Noor University, Javanrud Payame Noor Center.
- Ansari, N., & Fasihi Ramandi, S. (2022). Examining verisimilitude in contemporary Ashura plays (Case studies: Al-Hurr al-Riyahi, Al-Hussein Tha'iran, and Al-Hussein). *Journal of Arabic Language and Literature*, 14(4), 48-65. <https://doi.org/10.22067/jallv14.i4.2204-1132> [In Persian]
- Bakhshi, M., Hosseini Ghojoor, A., & Ahmadzadeh Hooch, P. (2024). A study of text cohesion elements in Surah Al-Qalam based on Halliday and Hasan's theory. *Linguistic Research in the Holy Quran*, 13(1/25), 107-128. <https://doi.org/10.22108/nrgs.2024.137904.1878> [In Persian]
- Fasanqari, H., & Tavakoli Sani, M. (2018). *Blood of God: Translation of the play Al-Husayn Shahid*. Ma'aref. [In Persian]

- Hojjatollah Taleghani, A. (2000). Lexical cohesion and its role in translation. *Motarjem*, (32), 64–75. <https://motarjemjournal.ir/2020/07/3066> [In Persian]
- Hosseini, S. M., & Seyyedi, S. H. (2024). Pathology of Quran translators' performance in rendering conjunctions based on conjunctive cohesion (Case study: Fouladvand, Khorramshahi, and Makarem Shirazi). *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 14(30), 223–254. <https://doi.org/10.22054/rctall.2024.76357.1700> [In Persian]
- Ishani, T. (2016). *Cohesion and coherence theory and its application in text analysis (Ghazals of Hafez and Saadi)*. Kharazmi University. [In Persian]
- Khamagar, M. (2018). The efficiency of Halliday's theory in depicting the textual cohesion of the Quranic surahs. *Quranic Research*, 23(1), 4–29. <https://doi.org/10.22081/jqr.2018.47412.1530> [In Persian]
- Molaei, N. (2022). *A comparative study of cohesion factors in the translation of a literary story based on the text cohesion approach*. Seventh International Conference on Language and Literature Studies of Nations. Center for the Development and Expansion of Interdisciplinary Studies. [In Persian]
- Molaei, N., Vaysi, E., & Gorjian, B. (2021). A comparative study of cohesion factors in the translation of a literary story ("The Snows of Kilimanjaro") based on the text cohesion approach. *Language and Linguistics*, 10(17), 247–270. <https://doi.org/10.30465/lsi.2022.8442> [In Persian]
- Molla Ebrahimi, E., & Rezaei, Z. (2021). A comparative study of cohesion devices in Surah Al-Muzzammil and its translation by Musavi Garmaroudi based on Halliday and Hasan's cohesion theory. *Language and Translation Studies*, 54(2), 175–199. <https://doi.org/10.22067/lts.v54i2.86140> [In Persian]
- Monshizadeh, M., & Amjadian Shani, T. (2021). *Language, context, and text* [by Michael Halliday and Ruqaiya Hasan]. Elmi. [In Persian]
- Nemati Qazvini, M. (2013). A critique of Tahereh Saffarzadeh's translation of Surah Al-Bayyinah based on the cohesion model. *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 3(9), 11–35. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22519017.1392.3.9.1.4> [In Persian]
- Nemati Qazvini, M., & Ishani, T. (2015). Comparison of the application of cohesion factors in Surah Al-A'la and its translation by Saffarzadeh. *Quranic Research*, 20(1), 120–145. <https://www.magiran.com/p1407533> [In Persian]
- Niazi, S., & Ghasemi Asl, Z. (2018). *Translation assessment models (Focusing on Arabic)*. University of Tehran. [In Persian]
- Noorsideh, A. A., & Salmani Haghighi, M. (2018). An equivalence analysis of non-structural grammatical cohesion in the twelfth supplication of Sahifa Sajjadiyya and its translations. *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 8(19), 81–107. <https://doi.org/10.22054/rctall.2019.35943.1345> [In Persian]
- Valadbeigi, R., Rasekh Mahand, M., & Taheri, A. (2019). A quantitative study of cohesion devices in the Arabic text and Persian translation of five maqamat of Hariri based on systemic functional theory. *Textual Criticism of Persian Literature*, 11(2/55), 1–23. <https://doi.org/10.22108/rpll.2018.112023.1347> [In Persian]